

AKTUĀLI: KOMENTĀRS

VID AUDITI – KRUSTCELĒS: KONSULTĒT, LIKT AIZ RESTĒM VAI LIKT MĀKSĀT?

Uz ko es ceru, no finanšu ministres un Valsts ieņēmumu dienesta (VID) ģenerāldirektorees dzirdot jaunā gada apņemšanos par VID auditu reformu

JĀNIS TAUKAČS,
ZAB Sorainen partneris

Reiz Zviedrijā dzīvoja Hans, kurš nesamaksāja pievienotās vērtības nodokli (PVN) aptuveni 15 tūkstošu eiro apmērā, tādēļ papildus nodoklim Hans samaksāja 900 euro soda naudu. Tomēr vēlāk pret viņu tika uzsākts arī kriminālprocess, kur par šādu pārkāpumu bija paredzēta brīvības atņemšana lidz pat sešiem gadiem. Šī lieta Eiropā izraisīja lietu vilni par dubultās sodīšanas aizliegumu. To šķēršķā gan Eiropas Savienības (ES) Tiesa, gan Eiropas Cilvēktiesību tiesa (ECT). Par risinājumu – mazliet tālāk šajā rakstā. Arī pie mums šodien vēl aktuālais jautājums išumā skan: vai drīkst likt aiz restēm, ja cilvēks jau ir samaksājis sodu? Taču šīs lietas kontekstā gribējās vairāk pievērsties niansei, ka Rietumeiropā cilvēki parasti kā ar baltiem cimdiem attiecas pret savām nodokļu saistībām, jo kriminālatbildības slieksnis ir samērā zems.

VAI PIE MUMS LIEK AIZ RESTĒM VAI IR JĀMAKSĀ SODA NAUDA?

Neviens nevēlas nonākt aiz restēm uz gadiem četriem ari pie mums. Tieši šāda perspektīva, vismaz uz papīra, nav nemaz tik nereāla. Prokuroram tiesā ir jāpierāda vien izvairīšanās no nodokļiem 21,5 tūkstošu eiro apmērā. Tas krimināllikumā skaitās smags nozie-

gums. Savukārt vairums no VID auditu uzrēķiniem ir virs šīs summas. Tad kādēļ tomēr uz kriminālprocesu aiziet vien reta VID nodokļu uzrēķina lieta? Varu izteikt vien pieņēmumus.

PIRMĀRT NAUDA

Ir skaidrs, ka administratīvajā procesā VID joprojām iet tur, kur ir, no kā paņemt. Kādēļ meklēt ar PVN kabatā pazudušo tirgotāju, ja var aiziet pie šā tirgotāja pārdoņa preču vai pakalpojumu pircēja un paņemt nu viņa PVN ottrēzī, jo viņam *vajadzēja zināt*, ka tirgotājs nesamaksās valstij PVN. Vieglā nauda. Savukārt PVN izkrāpēji (tirgotāji) jau sen ar visu *pīķi* ir pazuduši un, vistīcāmāk, dara to pašu, tīk citas SIA čaulā. VID labvēlīgu spriedumu pret izkrāpēju zemēmu administratīvā procesā var panākt, bet praksē to parasti nemaz nemēģina, jo ko dod izpildraksts bez reālām iespējām piedzīt? Tomēr šā gada janvārī šai ziņā ieteikmīgā nodokļu tiesību profesore Rita de la Feria savā Twitter kontā visus *mierināja*, ka šī ir globāla nodokļu administrāciju problēma: koncentrēšanās uz nodokļu iekāšanu, nevis krāpnieku sodīšanu. Reversais PVN uzlabo dzīvi godigajiem pircējiem, lai viņi nejausi niepērkas pie krāpniekiem. Taču kādam (VID Finanšu policijai – FP) tie krāpnieki tik un tā ir jāker.

OTRKĀRT PIERĀDĪŠANAS SAREŽĪTĪBA

Administratīvajā procesā (uzrēķins pēc VID audita), pēc šābriža Latvijas tiesu prakses, nav pat jābūt tik nepārprotamiem pierādījumiem, ka pircējam *vajadzēja zināt*, ka pārdevējs nesamak-

sās valstij no pircēja saņemto PVN. Kaut gan ES tiesu praksē ir prasīts, lai VID pierāda šo faktu, Latvijā realitātē tas izvēršas par civilprocesam tipisko saņēmību pret VID. Cīņā pret valsti parasti spēki nav līdzvērtīgi un ir iespējams zaudēt lietu, balstoties uz dažādām nesakritībām šoferu liecībās, automāšu reģistrācijas datos u. c. uzņēmumu sen piemirstām niansēm.

Turpretī kriminālprocesā bez tiešiem, neapšaubāmiem pierādījumiem neiztikt, un valstij (VID FP) tas ir sarežģītāk. Vajadzētu tomēr konstatēt, piemēram, e-pasta ziņojumu, kurā pircējs ar pārdevēju sarunā *uzzīmēt* papīrus un sadalit valstij nesamaksāto PVN. ES tiesas precedentu izpratnē arī administratīvajā procesā būtu jābūt līdzīgiem pierādījumiem, jo nodokļu sankcijai savā būtībā ir krimināltiesisks raksturs.

TREŠĀRT DUBULTĀS SODĪŠANAS AIZLIEGUMS

Ja ir stājies spēkā spriedums administratīvā procesa rezultātā, tad vēl ir liels jautājums, vai sods kriminālprocesā būtībā par to pašu vispār ir iespējams. Ir gadījumi, kad pēc administratīvā procesa lietu virza uz kriminālprocesu. Taču Latvijas tiesu praksē, šķiet, nav testēts šāds dubultās sodīšanas aizliegums. ES Tiesa pārsvārā ir komentējusi, ka šis jautājums tomēr nav tās kompetencē, savukārt ECT šajā jautājumā ir lēmusi dažādi – atkarībā no apstākļiem. Galvenā ECT atziņa šajā sakarā: dubultās sodīšanas aizliegums ir pārkāpts, ja kriminālprocesā lemj būtībā par to pašu, ko administratīvajā procesā.

AKTUĀLI: KOMENTĀRS

KĀ PĀRDZĪVOT VID AUDITU

ILGUMS

Latvijai joprojām kaunu dara arī vairākas citas ar VID auditiem saistītas neģcījas, piemēram, auditu ilgums (kāds klients nu jau svin VID audita divu gadu jubileju). Ne visiem ir tik dzīļas kabatas, lai ilgo auditu un sakopētos papīru kalnus pārdzīvotu. Kriminālprocesā, tāpat kā administratīvajā procesā, vismaz teorētiski ir iespējams negodīgas spēles risks, kaut vai mēģinot samērā ilgi pavazāt uzņēmējus pa iestāžu koridoriem un kabinetiem. Kā minimums – dārgi un nepatikami.

Lai ar to cīnītos, ir nepieciešama vismaz paša auditētā uzņēmuma regulāra pieķuve VID auditā lietas materiāliem un skatīšanās uz VID auditoru pirkstiem: uz kāda pamata tiek pagarināts auditu termiņš, uz cik ilgu laiku, vai papildus no ārzemju VID pieprasīta informācija tiešām ir nepieciešama vai pieprasīta tikai formāli – laika vilcināšanai. Visi pārkāpumi ir pacietīgi un rūpīgi jāfiksē, lai strīda laikā varētu celt priekšā tiesnesim.

DOKUMENTI UN INFORMĀCIJA

Iespējamo VID pārkāpumu fiksēšanas dēļ svarīga ir regulāra pieķūšana VID auditā lietas materiāliem, tomēr arī šajā ziņā VID nereti grēko, labāk gadījumā pārspilēti sev par labu interpretējot, kas ir lietas dalībniekiem neizpaužama informācija. To nereti pieminam arī savu klientu sūdzībās par VID auditu. Pērn pat tīsas atzina, ka VID AS *Dobeles dzīrnavnieks* audītā ir manipulējis ar datiem. Kriminālprocesā pieķūšana informācijai un dokumentiem ir vēl vairāk ierobežota, bet tur, savukārt, ir skaidrāki spēles noteikumi.

NAV DIALOGA

Turklāt parasti VID auditā rezultāts nāk kā pārsteigums (saucas – auditā nobeiguma sarunas protokola projekts). Tad pārbaudāmais VID laipni atvēlētajās dažās dienās drudžaini gatavo savus rakstveida paskaidrojumus pie šā pro-

tokola projekta. Kā likums, šos paskaidrojumus VID iekopē savā galalēnumā, bet pēc būtības nejēm vērā. Tā faktiski jau ir gatavošanās tiesai, jo pārsūdzība VID ģenerāldirektorei ari ir vien formālitāte – un parasti tur pēc būtības nekas nemainās. Lidz jautājuma apspriešanai pēc būtības – konstruktīva dialoga formā, jaunot pārbaudāmajam, kopš viņš ir uzzinājis pārkāpumu būtību, pietiekami sagatavoties, – vēl ir tālu.

INFORMĀCIJAS KONFIDENCIALITĀTE

VID auditu problemātikas sarakstu pāldināja arī raidījums *Nekā personīga*, pagājušā gada decembrī sižetā parādot, ka arī *Dobeles dzīrnavnieka* lietā VID, iespējams, bija problēmas ar informācijas konfidenčialitati un tādēļ *labvelēji* piedāvāja sakārtot lietu, citādi esot gai-dāms liels uzrēķins. Ir skaidrs, ka VID, kamēr tas gaida trauksmes cēlājus (tādi aicināti vērsties arī, piemēram, *Delnā*, kas ir uzsākusi pretkorupcijas akciju), varētu arī labāk parūpēties par lielāku datu drošību. It sevišķi aktuāli tas ir tagad, kad VID arvien vairāk informācijas saņem no visdažādākajiem avotiem Latvijā un pasaulē.

CERĪBU STARĪŠ – VID AUDITU REFORMA

Ir skaidrs, ka lidz principam *konsultē vispirms* VID auditos vēl ir tālu, tomēr nesen dominicas *CERTUS* rikotajā pasākumā par VID lomu investori piesaistē pavidejā neliels cerību starīš, ka viss var drīz mainīties. No finanšu ministres un VID ģenerāldirektorenu puses izskānejā tādas jaunā gada apņēmšanās kā VID auditu reforma; jēdzīga t. s. baltā saraksta programma; administratīvie ligumi par strīda izbeigšanu ar izligumu; savlaicīga un korekta analītika – kam ir veicams audits; VID lēmumu skaidrība un vienkāršība; elektroniskās deklarēšanas sistēma (EDS) angļu valodā utt. Papildus šiem solījumiem vitāli nepieciešama būtu arī nodokļu strīdu ātra risināšana – ne ilgāk kā pusgada laikā, ja valsts nespēj nodrošināt sistēmu, ka strīda laikā uzrēķinātais nodoklis nav maksājams.

SAMAKSĀJAM, BET TIK, LAI VARĒTU STRĀDĀT TĀLĀK

Līgumu ar VID ieviešana būs ārkārtīgi vērtīgs potenciālais Latvijas biznesa ieguvums. Tikai to būs ārkārtīgi sarežģīti realizēt iespējamu korupcijas risku dēl – tie reizē ar šādu iespēju parādītos papildus pašreizējiem. Jau tagad VID darbinieki bieži šķiet potenciālo korupcijas draudu iebaidīti. Kā jaunajā sistēmā VID cilvēki varēs vienoties ar nodokļu maksātāju par mazāku summu, nekā nolemts audita uzrēķinā, kaut arī tam var būt racionāls pamats? Neviens tomēr neapstrīdēs, ka, piemēram, labāk taču ir valstij saņemt 1 tūkstoši eiro Valsts kasē nekā atstāt 10 tūkstoši eiro uzrēķinu uz papīra un laist uzņēmumu uz maksātnespēju, kā rezultātā 0 eiro ieripos Valsts kasē + veltīgi parāda piedziņas izdevumi?

VAI NODOKĻU UZRĒĶINS TIEŠĀM IR VALSTIJ LABS VID AUDITA REZULTĀTS?

Svarīgākais tomēr būtu pēc iespējas ātra VID auditu reforma. Izvirzītajam mērķim ir jābūt kardinālai attieksmes pret biznesu maiņai. Galvenais reformas sauklis varētu būt pat solis tālāk nekā *Konsultē vispirms: Nodokļu uzrēķins – slīkts VID darba rezultāts*, jo VID nav pratis strādāt ar uzņēmumu, lai tam nerastos nepatikšanas, it sevišķi pievēršoties to pāris tūkstošu uzņēmu-mu labklājībai, kas ienes lauvasties nodokļu valsts budžetā. Šīs VID auditu reformas sakarā nekas nav jāizdomā no jauna – attiecīgajai VID darba grupai, balstoties uz jaunākajām tehnoloģijām, būtu tikai jaapkopo labākā pasaules vai vismaz veiksmīgāko vietējo lielo uzņēmumu prakse (zini savu klientu, fokusējies uz 20 % esošo klientu, kas ienes 80 % ieņēmumu; utt.).

Tomēr pagaidām, kamēr progress attieci bā uz VID auditiem ir vien vēlējuma formā, attiek nolūkoties uz VID auditu tendenču maiņu no PVN uz transferce-nām un kriminālprocesu un klausīties Anša dziesmu *Jauni un bagāti*: „Pat VID nevar šo idiotu noķert.. Kaut kas nav labi, ka – čing! – un tā ir pagātne!” **K**

Foto no PUBLICĀTĀS MATERIĀLIEM